

Tomasz B i l i c k i, *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II*, Impuls, Kraków 2000, s. 95

Intencją Autora jest ukazanie spojrzenia kard. Karola Wojtyły, a także Jana Pawła II, na dziecko i wychowanie. Spojrzenie to dokonuje się poprzez filozofię personalistyczną i tradycję myśli chrześcijańskiej. Publikacja ta omawia raczej nauczanie Jana Pawła II, natomiast myśl pedagogiczną kard. Karola Wojtyły, Autor wspomina tylko we wprowadzeniu. Analizie zostały poddane teksty odnoszące się raczej do dzieci niż do młodzieży. Źródłem badań były adhortacje, encykliki, listy, homilie, orędzia, katechezy i przemówienia Ojca Świętego związane ze specjalnymi uroczystościami, np. Rokiem Dziecka.

Wprowadzenie do swojej książki Autor kończy kilkoma pytaniami. Jaki jest wychowawczy personalizm Jana Pawła II? Czy jego myśl można nazwać systemem? Czy Jan Paweł II stanie kiedyś u boku świętych pedagogów, takich jak Józef Kalasancjusz, Jan La Salle czy Jan Bosko?

Treść publikacji przedstawiona jest w trzech rozdziałach. Pierwszy z nich wyjaśnia metodę pracy, którą jest hermeneutyka tekstu. Rozumiana jest ona jako praktyka wykładni, prowadząca do zrozumienia. W sposób zwięzły i bardzo skrótowy przedstawiony jest życiorys Karola Wojtyły. Niektóre fakty i okresy Autor uwypukla. Do nich zalicza: okres wadowicki, czas pracy fizycznej w kamieniołomach, studia we Włoszech i podróże po Europie tuż po zakończeniu wojny, studia nad Maxem Schelerem uwieńczone habilitacją, działalność Wojtyły jako biskupa krakowskiego, wybór na Stolicę Piotrową, wpływ arcybiskupa Adama Sapiehy na młodego Wojtyłę. W tym samym paragrafie Autor wyjaśnia pojęcie dziecka i wychowania.

Zagadnieniem wstępnym są aspekty filozoficzne, a konkretnie personalistyczna koncepcja osoby. Przytoczone są tutaj poglądy Boecjusza, ks. Granata, kard. Ratzingera, Gogacza, ks. Tischnera, Homplewicza, Schleiermachera, Schelera. W sposób szerszy ukazany jest personalizm Mouniera i Maritaina. Mounier uważany jest za twórcę personalizmu katolickiego. Powstał on w I poł. XX wieku w związku z kryzysem ekonomicznym lat trzydziestych. Mounier nie widział w personalizmie systemu jako takiego, ale pewną metodę, perspektywę, zobowiązanie. W odróżnieniu od egzystencjalizmu, który zmierzał do rozpacy, personalizm Mouniera oznaczał afirmację egzystencji. Ideę personalizmu rozwinął przyjaciel Mouniera, Jacques Maritain. Jego personalizm nazywamy integralnym. Nawiązał on do myśli św. Tomasza z Akwinu, który głosił, że Bóg jest centrum człowieka.

Personalizm Jana Pawła II łączy dwa typy filozofii. Pierwsza to filozofia bytu w ujęciu arystotelewsko-tomistycznym. Druga to filozofia świadomości w aspekcie fenomenologicznym, którą reprezentował Max Scheler. Osoba więc dla Jana Pawła II to ktoś. Człowiek jest osobą z natury i z tej racji przysługuje mu podmiotowość właściwa sobie. Znaczące miejsce zajmuje tutaj wolność. Swoją filozofię personalistyczną Jan Paweł II przedstawił jeszcze jako biskup Krakowa w książce *Osoba i czyn* (1969 r.). Człowiek jest podmiotem działania, które jest procesem stawania się człowiekiem. W ten sposób osoba kształtuje i przekształca się cały czas.

Paragraf ostatni pierwszej części ukazuje dziecko w perspektywie chrześcijańskiej. Stary i Nowy Testament wymienia bardzo często słowo dziecko, podkreśla jego wartość i znaczenie (Jezus i dzieci). Konkretnie wskazówki odnośnie do wychowania dzieci zawierają listy św. Pawła.

Zagadnienie dziecka i wychowania występuje często w literaturze patrystycznej. Do Ojców Kościoła poruszających kwestię dziecka należą: Tertulian, Minucjusz Feliks, święty Cyprian i święty Jan Chryzostom. Dziecko jawi się u nich jako dar Boga. Krytykowane jest dzieciobójstwo, porzucenie i aborcja.

W dalszej kolejności Autor przedstawia trzech świętych wychowawców — pedagogów. Pierwszym z nich jest św. Józef Kalasancjusz, założyciel pierwszej bezpłatnej szkoły elementarnej w Rzymie w 1597 roku. Dla kontynuowania pracy założył zakon Pijarów. Jan Chrzyciel de La Salle żył w XVII wieku. Zajął się kształceniem przyszłych nauczycieli. W ten sposób powstało zgromadzenie zakonne Braci Szkolnych. Św. Jan Bosko, z pochodzenia Włoch, żył w XIX wieku. Swoje życie poświęcił ubogiej młodzieży, tworząc dla nich oratoria, szkoły, kolegia, internaty. Jest założycielem Zgromadzenia Salezjańskiego. Swoją działalność na polu wychowania rozpoczął od działalności praktycznej. Główną cechą systemu wychowawczego św. Jana Bosko jest prewencja, zapobieganie. System oparł na rozumie, religii i miłości. Innymi ważnymi elementami są asystencja, pedagogia boiska i wesołość. W związku z setną rocznicą śmierci ks. Bosko Jan Paweł II wystosował list *Juvenum patris*.

W ubiegłym stuleciu Kościół dość często zajmował głos w sprawie dziecka i problemów wychowania. Do głównych dokumentów kościelnych zaliczamy encyklikę *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży* Piusa XI, z 1929 roku i deklarację o *Wychowaniu chrześcijańskim* II Soboru Watykańskiego. Dokument pierwszy mówi między innymi o trzech społecznościach, których zadaniem jest wychowanie, rodzina, państwo, Kościół. Ostrzega przed niebezpieczeństwami, wysuwa postulat dobrze rozumianej wolności w wychowaniu. Deklaracja soborowa w duchu chrześcijańskiego uniwersalizmu przyjmuje postawę otwartości na wszystko, co dobre, bez względu na pochodzenie.

Rozdział drugi Autor poświęca koncepcji człowieka i dziecka w nauczaniu Jana Pawła II. Według Papieża obecne czasy charakteryzuje chaos, zagubienie i zamęt. Do głosu dochodzą ruchy liberalne i laickie, które redukują wiarę do sfery czysto prywatnej, a zasady moralne są relatywne. Jan Paweł II apeluje o nową ewangelizację, której sercem ma być integralny rozwój człowieka, który ma odrzucić konsumizm, indywidualizm, materializm i hedonizm. Przypomina również o wartości życia, które jest dla człowieka dobrem. W ten sposób człowiek współczesny ma za-

stąpić cywilizację śmierci nową kulturą życia. Człowiek współczesny szuka miłości. To szukanie jest wpisane w jego jestestwo. Tylko miłość może uczynić go szczęśliwym. Dobro i prawa człowieka muszą być brane pod uwagę w rozwoju techniki, kwestiach demograficznych, w działalności gospodarczo-społecznej.

Dziecko, według Jana Pawła II, jest w pełni wartościową osobą, dlatego że jest darem Boga. Dziecko jest człowiekiem jutra, wiosną życia, zadatkami przyszłości. Apeluje stąd o troskę nad dzieckiem, ochronę każdego życia, o pomoc materialną i duchową. W dziecku przejawia się obraz Boga. Obecny Papież jest autorem pierwszego listu do dzieci. W swoim nauczaniu często cytuje „Kartę Praw Rodziny” i „Deklarację Praw Dziecka” Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Rozdział trzeci porusza zagadnienie wychowania dzieci według Jana Pawła II. Autor wyjaśnia najpierw pojęcie wychowania. Papież rozumie wychowanie jako proces stawania się człowieka coraz bardziej człowiekiem. Człowiek ma troszczyć się o to, aby coraz bardziej „być”, a nie tylko więcej „mieć”. Praca wychowawcza wiąże się z bezpośrednią formacją sumienia. Jan Paweł II rozróżnia wyraźnie wychowanie od wykształcenia. Człowiek właściwie wychowany jest dojrzały i zdolny wychowywać sam siebie i innych. Proces wychowania powinien zmierzać w kierunku kultury życia, która zmienia postawę człowieka z obojętności na zainteresowanie. W procesie tym doniosłą rolę odgrywają wychowawcy, którzy są współpracownikami Boga — wychowawcy. Działania pedagogiczne rodziny i szkoły nie wystarczą lub mogą być zniweczone, jeśli sam wychowanek nie podejmie dzieła swego wychowania.

Szczególną rolę w wychowaniu odgrywa rodzina, która jest specyficzną wspólnotą osób, w której jednostka rodzi się, wzrasta i dojrzewa. Rodzina jest szkołą cnót społecznych i przyszłością dziecka. Rodzice są pierwszymi wychowawcami. Ważną rolę odgrywają relacje między nimi.

Na właściwy wzrost dziecka wpływają środowiska wychowawcze, do których zaliczymy między innymi: szkołę, Kościół, stowarzyszenia, organizacje i inne grupy. Ogromną odpowiedzialność wychowawczą ponoszą także środki masowego przekazu.

Ostatnim zagadnieniem w omawianej publikacji jest kwestia wychowania religijnego. Podstawą tego wychowania jest katecheza, do której każdy ochrzczony ma prawo. Celem katechezy jest wychowanie w wierze, przekazanie prawd wiary, ukazanie Chrystusa jako Zbawiciela człowieka. Pierwszym środowiskiem, w którym powinna dokonywać się działalność katechetyczna jest rodzina, a następnie szkoła i Kościół.

Autor podjął się niezwykle trudnego przedsięwzięcia. W swojej niezbyt obszernej publikacji próbuje przybliżyć myśl personalistyczną Jana Pawła II, a w sposób szczególny jego pedagogię i punkt widzenia na dziecko i wychowanie. Ze względu na obszerność tematyki i istniejącą dokumentację nie można powiedzieć o dokładnej analizie i wyczerpującym przedstawieniu zagadnienia. Niewątpliwie książka zasługuje na uważną lekturę, chociażby ze względu na bogactwo myśli i cytowaną literaturę. Drobne błędy drukarskie z pewnością zostaną usunięte przy wznowieniu wydania.

Jan Niewęglowski SDB